

Загальнокультурна ерудиція – важлива складова цілісної професійної підготовки вчителя

Успішне розв'язання завдань, які повстали перед сучасною школою України, нагальна потреба суттєвого покращання всього навчально-виховного процесу безпосередньо пов'язані з необхідністю удосконалення підготовки майбутніх педагогів. Готовність педагога будь-якого профілю до навчально-виховної діяльності, педагогічне спілкування і самовдосконалення складається, як зазначено у Концепції національного виховання, з трьох аспектів: фахово-методичної підготовки, психолого-педагогічної та світоглядно-культурологічної [1, 27]. Однак проведені дослідження засвідчує, що, якщо для успішного вирішення перших двох аспектів приділяється належна увага, то третій аспект - удосконалення ерудиції і культури майбутніх вчителів часто залишається поза увагою. І це при тому, що важливими складовими вихованості, загальної культури випускника вузу — майбутнього вчителя — має стати широкий кругозір і культурно-інтелектуальна ерудиція [2, 23].

У Державній програмі «Освіта (Україна ХХІ ст.)» наголошується, що головна увага при підготовці нового покоління педагогічних працівників має бути зосереджена не тільки на підвищенні професійної кваліфікації та соціального статусу педагога до рівня, що відповідає його ролі у суспільстві, а й на формуванні загальної культури вчителя. Тільки така особистість здатна виконати основну соціальну функцію — підготовку цілісної, всебічно розвинутої особистості, відданої інтересам Української держави [3, 43].

З метою вивчення загальнокультурних запитів сучасної молоді ми провели анкетування серед студентів (одержано 288 анкет) і учнів старших класів (216). Як засвідчують результати анкетування, у вищих навчальних закладах, на вирішення цього питання звертається недостатня увага як у аудиторній, так і позааудиторній роботі. І, як результат, у значній кількості майбутніх педагогів практично не сформована потреба у постійному розширенні свого кругозору, ознайомленні з творами літератури і мистецтва. Так, не змогли пригадати жодного прочитаного в останній час твору вітчизняного письменника 82% студентів IV-V курсів. Відповідаючи на прохання назвати твори вітчизняних письменників, 94 % студентів природничого, 73 % - педагогічного і 100 % філософського (спеціальність — психологія) дали негативну відповідь, або взагалі не відповіли. Звертає увагу і той факт, що тільки кожний третій студент IV курсу філологічного факультету спромігся назвати від одного до трьох сучасних українських письменників (в основному тих, які працюють в університеті). Варто підкреслити, що українська література є майбутньою професією цих студентів. І це при тому, що педагог, як відомо, повинен постійно залучати дітей до читання, бо книжка - найважливіший засіб духовного становлення молоді.

Враховуючи, що сучасна шкільна молодь вимагає від учителів широкої ерудиції, наукової обізнаності з різноманітних проблем, ми для порівняння вдали аналогічні питання учням старших класів загальноосвітніх шкіл

м. Івано-Франківська. Це пояснюється тим, що студенти випускних і передвипускних курсів проходять педагогічну практику переважно в міських школах і повинні бути готовими до професійного спілкування з міськими учнями. Отримані дані дозволяють стверджувати, що рівень знань учнів старших класів творів сучасних українських письменників практично в два рази вищий, ніж у студентів. Таким чином, можна передбачити, що значна частина студентів зустрінеться з немалими проблемами в ході педагогічної практики; їм буде важко дотримуватися принципів організації навчально-виховного процесу.

Як впливає з результатів проведеного нами анкетування, старшокласники шкіл м. Івано-Франківська теж дивляться в основному розважальні програми, проте вони в два рази частіше проглядають телевізійні новини. Як видно, учні старших класів більше цікавляться політичними подіями, між студенти. Ймовірно, вчителі частіше ставлять їх у позицію активного і споглядача, з подальшим використанням отриманої інформації у навчально-виховному процесі.

Констатуючи відсутність у студентів інтересу до книжок, можна припустити, що їх інформованість зростає за рахунок роботи в Інтернеті. Однак проведене дослідження не дає втішних результатів. Тільки 46 % респондентів з числа студентів відповіли, що вони взагалі не вміють працювати з комп'ютером, 15 % - з принтером. Для порівняння слід зазначити, що серед учнів старших класів шкіл міста цей показник вище в 1,6 разів.

Лише одиниці студентів старших курсів університету працюють в Інтернеті, а серед старшокласників цей показник на 10 % вищий. Як бачимо, у вищих навчальних закладах педагогічного спрямування ще не повністю реалізуються вимоги по введенню нової системи інформаційного забезпечення. Звідси впливає необхідність реформування навчально-виховної роботи у вищих навчальних закладах. Зокрема вимагає рішучого підвищення комп'ютерна грамотність студентів, постановка їх перед необхідністю навчитися користуватися визнаними у світі технічними засобами (проведення пізнавальних ігор за даними Інтернету, використання інформації Інтернету при написанні курсових та дипломних робіт, робота з бібліографією у наукових бібліотеках тощо). Це дозволить підвищити як інформаційний, так і культурний рівень майбутніх педагогів, створить умови підвищення ефективності комунікативних зв'язків між учасниками навчально-виховного процесу, вихід студентів на міжнародні зв'язки.

Щоб зрозуміти причини низького рівня користування молоддю сучасними технічними засобами, ми запропонували респондентам запитання: «Де Ви навчилися користуватися комп'ютерною технікою?» Тільки кожний третій студент відповів: у школі, а продовжив у навчальному закладі. Решта відповіли: навчили родичі, друзі, заняття на курсах. Ще менш втішні результати дало опитування старшокласників місцевих шкіл. Тільки 12 % з них оволоділи сучасними технічними засобами у школі, а 82 % — вдома, на курсах, у гуртках або у Малій академії.

Такий стан володіння комп'ютерною технікою безперечно знижує готовність майбутніх педагогів до рівноцінного спілкування з учнями під час педагогічної практики. Як стверджував В. Сухомлинський, починаючий педагог повинен мати мінімум знань в 10 разів більше, ніж мінімум знань, які потрібно давати дітям [5,28].

Як засвідчило дослідження, далеко не всі студенти читають газети. Про це ж свідчать і дані, одержані під час соціологічного опитування студентів Івано-Франківська в лютому 2000 р. соціальною службою організації Республіканської Християнської молоді. За цими даними, 32 % респондентів взагалі не читають жодного періодичного видання. Ті ж, що читають, найбільше переймаються наступними проблемами:

№	Проблеми, які цікавлять	студентів (%)	учнів (%)
1.	Молодіжні	22	22
2.	Негативних проявів (куріння, наркоманія тощо)	27	26
3.	Криміналістики	10	20
4.	Політичні	4	11
5.	Екологічні	5	—
6.	Спортивні	—	7
7.	Розгадування кросвордів	—	11

Як бачимо, і учнів і студентів турбують проблеми негативних проявів серед молоді та питання криміналістики. Проте учні більше уваги надають спортивним і інтелектуальним проблемам, не звертаючи уваги на екологічні проблеми. Проведене дослідження також засвідчило пасивну позицію значної частини студентів (16 %) у порівнянні зі старшокласниками (6 %), яких взагалі не турбують ніякі проблеми (або вони не змогли і назвати). Це підтверджує, що у значної частини майбутніх педагогів не сформована активна позиція, що є результатом недостатнього рівня організації навчально-виховного процесу, позааудиторної виховної роботи, викладання суспільних, загальнокультурних дисциплін.

Підтвердженням цього висновку є вивчення громадської активності студентів. На запитання: «Чи займаєтесь Ви громадською роботою?» було притаманно тільки 20% позитивних відповідей. Слід зазначити, що з переходом студентів на старші курси показник їх участі у громадській роботі зростає. Так, якщо серед випускників шкіл 64 % є активними учасниками громадської роботи, то серед студентів III курсу про участь у громадській роботі заявили 40 % опитаних, на IV - 21%, а на V - 20 %.

Головними причинами негативного ставлення до громадської роботи і студенти назвали: небажання, невідповідність їх інтересам, нецікавість, відсутність часу, лінь тощо. Але деяка частка респондентів зазначила, що це не від них залежить.

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок про не тільки про громадську пасивність студентів, але й про їх пасивність в

організації культурного відпочинку, в накопиченні знань у галузі історії, мистецтва тощо.

На запитання: «Чи відвідували Ви цікаві історичні, культурні місця?» 72 % студентів і 86 % старшокласників дали позитивну відповідь. Проте М% зазначили, що вони були на екскурсіях тільки в межах області, і тільки 10 % - за її межами і то при умові, що організаторами таких екскурсій були батьки або друзі. Тобто за роки навчання у вищому навчальному пік наді майбутні вчителі практично не ознайомилися з культурно-історичними місцями України. Що ж до старшокласників, то вони відвідали не ніякі історично-культурні місця країни, а й деякі побували за її межами.

Отже, проведене дослідження засвідчило, що сучасні студенти, які обрали у майбутньому професію педагога або шкільного психолога, мають пі достатній загальнокультурний рівень. Вони мало читають вітчизняну художню літературу; недостатньо переглядають телевізійні передачі, рідко слухають радіо (в основному програми розважального характеру). Разом із тим, якщо вони й отримують інформацію, то не завжди вміють її творчо використати у навчально-виховному процесі або у прогнозуванні виховних впливів на учнів. Характерним для більшої частини майбутніх вчителів є несформованість у них потреби у регулярному читанні газет, часописів психолого-педагогічного та фахового спрямування; низька громадська активність, яка знижується з переходом студентів на старші курси.

Відповідаючи на запитання: «Чи займаєтесь Ви самовихованням?», всі респонденти з числа студентів дали позитивну відповідь (а серед старшокласників таку відповідь дали тільки 91 %). Це є свідченням того, що у майбутніх педагогів сформована потреба постійного самовдосконалення, переконання в тому, що без самовиховання людина не може бути вихованою. Серед основних методів самовиховання студенти визначили самоконтроль (89 %), самокритику (68 %), самооцінку (67 %), самозобов'язання (56 %), самоосуд (44 %), самопереконавання (33 %), самозаохочення (33 %), самопокарання (17 %), самонавіювання (10 %). Як бачимо, майбутні педагоги найменше використовують у процесі самовиховання два останні методи. Так з'ясовується, що не всі студенти володіють структурою самонавіювання. Зокрема у них недостатньо розвинута сила волі, що не створює можливості покарання себе. У старшокласників спостерігається така ж картина: вони найменше використовують метод самопокарання (6 %), самонавіювання (18 %), самоосуд (18 %). А найчастіше - самоконтроль (53 %), самозобов'язання (53 %), самозаохочення (41 %), самооцінка (35 %), самокритика (35 %), самопереконавання (29 %).

Аналіз якостей і рис, які бажають виробити в себе майбутні вчителі, можна розташувати по мірі зниження їх значення: терпимість, доброта, стриманість, наполегливість, толерантність, чесність, дисциплінованість, професійна майстерність, чесність, справедливість та ін. Що стосується старшокласників, то дівчата бажають виробити у себе наполегливість, цілеспрямованість, стриманість, терпимість, тактовність, працелюбність,

комунікативність, а хлопці: рішучість, вміння логічно викладати свої думки охайність, обережність та ін.

За результатами проведеного дослідження, у студентів спостерігається зниження культурологічних цінностей, що співпадає з даними проведеної дослідження у 1996-1998 рр., яке виявило у молоді посилення значущої: 11 матеріального чинника в системі показників, що формують почуття задоволеності життям і уявлення про особисті успіхи [6, 35]. Отже в навчальних закладах педагогічного спрямування необхідно посилити акцент у навчально-виховному процесі з студентами на підвищенні їх загальнокультурного рівня та розширенні інтелектуальної ерудиції. Важливими умовами взаємопов'язання цих проблем можуть бути цілеспрямоване залучення студентів до перегляду телепрограм та прослуховування радіопередач; відвідування виставок, музеїв; залучення їх до участі в туристсько-краєзнавчій роботі з використанням як традиційних, так і нових форм виховної роботи; формування у майбутніх учителів потреби у постійному самовихованні з використанням різних методів і прийомів самовиховання; включення студентів у розробку різноманітних багатоваріативних моделей виховних заходів на основі досягнень вітчизняної культури; цілеспрямоване ма учення їх до системи комп'ютерної інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція національного виховання // Рідна школа. - 1995. - № 6. - С. 18-25.
2. Там само.
3. Державна програма «Освіта (Україна - ХХІ ст.)». - К.: Либідь. - 60 с.
4. Пушик С. Перо золотого птаха. - Ужгород: Карпати, 1978. - 272 с.
5. Сухомлинський В. Сто порад учителю. - К.: Рад. школа, 1984. - 254 с.
6. Бевзенко Л. Зміст життєвого успіху: соціально-культурологічний компонент // Соціологія. - 2000. - № 1. - С.34-51.

[Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. - Вип. 32. — 41. — Серія: Педагогічні науки. -Кіровоград: РВЦКДПУ, 2001. -С. 107-110]